Gönderim Tarihi: 11.09.2017

Kabul Tarihi: 22.11.2017

ESKİÇAĞDA ALUCRA

Alucra in Ancient History

Gökhan KALMIŞ

Dr. Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türk Tarihi Ana Bilim Dalı

Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı

gokhan_kalmis@hotmail.com

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Giresun'un 131 km. güneydoğusunda yer alan Alucra ilçesinin doğusunda Şiran, batısında Şebinkarahisar, güneyinde Refahiye ve Suşehri, kuzeyinde ise Tirebolu ilçeleri bulunmaktadır. Giresun ilinin kuzey-güney doğrultusunda iç kesimle bağlantısını sağlayan birkaç önemli yol güzergâhı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Roma İmparatorluğu zamanında askeri amaçlı kullanılan Giresun-Şebinkarahisar yoludur. Bu yol, Alucra ilçesi üzerinden Gümüşhane'ye; güneyindeki uzantısıyla da Sivas-Erzincan ve Tokat'a bağlanmaktadır. Bölgede, M.Ö. II. binde Azzi-Hayaşa hâkimiyeti görülmektedir. Azzi-Hayaşa dönemi hakkındaki bilgilerimizi, Hitit kayıtlarından edinmekteyiz. Yine M.Ö. II. binde bölgede Kaşkalar'ın var olduğunu bilmekteyiz. Dağınık topluluklar halinde yaşayan Kaşkalar hakkındaki bilgileri de yine Hitit kayıtlarından öğrenmekteyiz. M.Ö. VIII. yüzyıl ile M.Ö. V. yüzyıl arasındaki dönemde Kimmerler, İskit akınları sebebiyle güney ve batı yönünde göç etmişlerdir. Kimmer yayılım alanı içerisinde, çalışma sahasının da içerisinde yer aldığı, Doğu Karadeniz Bölgesi de bulunmaktadır. İskitler ise Kimmerler'i takip ederek, Anadolu içlerine girmiştir. Araştırma sahasının Eskiçağ Tarihi ile ilgili, günümüze kadar yapılmış olan çalışmaları oldukça yetersizdir. Yapmış olduğumuz çalışmanın, bölgenin Eskiçağ Tarihine bir nebze de ışık tutacağını umut etmekteyiz. Bölgede yaptığımız yüzey araştırmaları neticesinde tespit ettiğimiz arkeolojik merkezlerdeki veriler, bölgenin İlk Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim gördüğünü göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz, Hayaşa-Azzi, Kaşka, Kimmer, İskit.

Abstract

Alucra District, bordering Şiran on the east, Şebinkarahisar on the West, Refahiye and Suşehri on the South, and Tirebolu on the north, is located 131 km to the southeast of Giresun. The district has some important routes that provide the connection with the inner side on the north-south direction of Giresun. The most important route is the Giresun-Şebinkarahisar line that was used for military purpose in the period of the Roman Empire. That route is connected with Gümüşhane along the Alucra district; Sivas-Erzincan and Tokat with its south extension. Azzi-Hayaşa sovereignty was seen in about 2000 B.C. in the region. We have obtained the information about Azzi-Hayaşa from Hittite records. It is known that Kaskians had been in the region in 2000 B.C. in. Information about Kaskians who had lived in

scattered communities was also achieved from Hittite records. Cimmerians migrated through the south in the years between the 8th and 5th centuries B.C. due to the Scythian invasions. The Eastern Black Sea Region, our study field is also included in, is also found in the propagation area of Cimmerians. Scythians entered inner Anatolia by following Cimmerians. Studies about the subject related to Ancient History that has been done until present time can be considered quite inadequate. We believe that this study provides an insight to the region in the Prehistoric period. Data in the archeological center that were determined as a result of the surface exploration in the region indicates that the region had been a settlement area since the early Bronze Age.

Keywords: *The Eastern Black Sea, Hayaşa-Azzi, Kaska, Cimmerian, Scythia.*

Giresun ili, 40°.07'-41°.08' kuzey enlemleri ve 37°.50'-39°.12' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. İl, 6.934 km²'lik yüzölçümü ile ülke topraklarının binde 8,5'ini oluşturmaktadır. Topraklarının %94'ü irili ufaklı dağlarla kaplıdır. Geriye kalan %4'lük miktar ise platolardan oluşmaktadır. Ovalar ise yok denecek kadar azdır. Tüm bunlara rağmen, ilin topraklarının %90'ı tarıma elverişlidir (Akın, 1995, s. 43; Giresun İl Çevre ve Durum Raporu 2004, s. 6; Giresun Kent Kültürü, 2008, s. 9; Fatsa, 2010, s. 1.).

Giresun'un 131 km. güneydoğusunda yer alan Alucra'nın doğusunda Şiran, batısında Şebinkarahisar, güneyinde Refahiye ve Suşehri, kuzeyinde ise Tirebolu ilçeleri bulunmaktadır. Alucra ve kıyı şeridi arasındaki bağlantıyı sağlayan en önemli geçit Giresun Dağları üzerindeki Eğribel Geçidi'dir (2075 m.) (Akın, 1995, s. 114; Özdemir, 2012, s. 1).

Alucra'nın iklimi genel olarak İç Anadolu iklimine benzemektedir. Kışlar yağışlı, sert ve soğuk geçen bölgede, yazlar ise serin ve kuraktır. İlçede en yüksek yağış, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde görülmektedir. Bölgenin yıllık ortalama yağış değeri ise 590 mm.'dir (Akın, 1995, s. 199; Özdemir, 2009, s. 28; Zengin, 2010, s. 7).

Giresun'un kuzey-güney doğrultusunda iç kesimle bağlantısını sağlayan birkaç önemli yol güzergâhı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Roma İmparatorluğu zamanında askeri amaçlı kullanılan Giresun-Şebinkarahisar yoludur. Bu yol, Alucra ilçesi üzerinden Gümüşhane'ye; güneyindeki uzantısıyla da Sivas-Erzincan ve Tokat'a bağlanmaktadır. Tarih içerisinde Giresun'a ticari gelir sağlayan en önemli güzergâh olan bu yol, Giresun'u İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerine bağlamaktadır. Diğer önemli yol ise; 88 km. uzunluğunda olan, Giresun-Doğu Anadolu ve İran transit yolu arasında köprü görevi gören Tirebolu-Torul (Harşit Vadisi) yoludur (Bekdemir, 2000, s. 248 vd.; Özmenli, 2013, s. 14).

M.Ö. II. binin ikinci yarısında, varlığını Hitit kaynaklarından

öğrendiğimiz Azzi-Hayaşa Krallığı'nın lokalizasyonu, bugün bilim adamları arasında sıkça tartışılan bir konudur. Bu konu hakkında önemli araştırmalar yapan bilim adamları arasında yer alan Goetze, Hayaşa'nın Hitit topraklarının doğusunda olduğu görüşünü ileri sürerken (Goetze, 1928, s. 25-26)¹, Friedrich, Hayaşa'nın Doğu Anadolu'nun dağlık kesimlerinde bulunduğunu iddia etmiştir (Friedrich, 1930, s. 106). Hrozny ve Forrer, Friedrich'in görüşünü savunarak Hayaşa'nın Doğu Anadolu'da yer aldığını kabul ederler (Forrer, 1931, s. 1 vd.; Hrozny, 1947, s. 129, 138 vd.). Meyer, Murşili II'nin 10. saltanat yılında yapmış olduğu seferin yönünden yola çıkarak, Hayaşa'yı Kuzeydoğu Anadolu'da aramıştır (Meyer, 1954, s. 449). Biz, bu konuda önemli çalışmalar yapan kıymetli hocamız Pehlivan'ın savunduğu, Azzi'nin Hayaşa ülkesinde yer aldığı ve Kummuha (Kemah) ile Aripşa (Giresun) arasındaki topraklara lokalize edilmesi gerektiği görüşünü kabul etmekteyiz (Pehlivan, 1991).

Bölge, Azzi-Hayaşa hakimiyetinin ardından Kaşkalar'ın etkisi altına girmiştir. Kaşkalar'ın yaşadıkları coğrafi bölgenin sınırları bilim dünyasında ayrılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mayer-Garstang ve Hrozny, yapmış oldukları bilimsel çalışmalarda Kaşkalar'ın, Kızılırmak'ın yukarı kısmı ile Yukarı Fırat arasında yaşadıklarını savunmuşlardır (Mayer-Garstang, 1923, s. 14 vdd.; Mayer-Garstang, 1925, s. 31). Forrer ise, Kaşka ülkesinin kuzeyde, Yeşilırmak ve Çekerek Nehirleri arasındaki bölgede olduğunu ileri sürmüştür (Forrer, 1921, s. 21). Cavaignac, Kaşka ülkesinin Kızılırmak'ın alt kısmından hemen hemen Ege Denizi'ne kadar uzandığı iddiasında bulunmuştur (Cavaignac, 1931, s. 101).

Karadeniz'de ilk Türkleşme faaliyetleri Kimmer ve İskitler'le başlamıştır. Çeşitli göç kollarıyla Anadolu ve Ön Asya dünyasına yayılan Kimmerler, Anadolu'nun siyasi ve kültürel tablosunda değişimlere sebep olmuştur (Tarhan, 1976, s. 366; Tarhan, 1983, s. 111 vd.; Tellioğlu, 2004, s. 15).

Karadeniz bölgesinde varlığını bildiğimiz bir başka kavim olan İskitler, batıda Tuna ile Volga ırmakları arasındaki bölgede, doğuda Çin'e kadar uzanan Avrasya bozkırlarında M.Ö. VII. yüzyılda yaşamış, göçebe yaşam tarzına sahip olan bir Orta Asya kavmidir. İlk yurtlarının Tanrı Dağları, Fergana ve Kaşgar bölgesi olduğu düşünülen İskitler'in, ilk boylarının M.Ö. VIII. yüzyılda batıya doğru göç ettikleri bilinmektedir. Göç eden boylardan bir grubun Aral Gölü civarına yerleştikleri, diğer grubun ise

¹ Goetze, Hayaşa'nın lokalizasyonu hakkında daha sonraki yıllarda yayınlanan eserlerinde bu görüşe yakın bilgiler vermektedir. Bkz: Goetze, 1930: 24-25; Goetze, 1957: 190; Goetze, 1975: 117.

Hazar Denizi'nin kuzeyinden geçerek Güney Rusya'ya giderek burada yaşayan Kimmerler'i Kafkasya'nın güneyine ve Ön Asya'ya doğru göçe zorladıkları bilinmektedir. Kimmerler'i takip ederek Kafkasya üzerinden Anadolu'ya inen İskitler'in bazı boyları, Paphlagonia üzerinden Orta Karadeniz'e ve oradan da Doğu Karadeniz'e kadar ilerledikleri düşünülmektedir (Gürün, 1981, s. 141; Müderrisoğlu, 1986, s. 12; Durmuş, 1997, s. 279).

Araştırma sahasının eskiçağ tarihi üzerine gerçekleştirilmiş olan çalışmalar oldukça yetersizdir. A. Ceylan başkanlığında ve benim de üyesi olduğum ekip tarafından 2014 yılında, bölgenin eskiçağ tarihi üzerine oldukça önemli yüzey araştırması çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde tespit edilen merkezler hakkındaki bilgiler, tarafımdan yüksek lisans tezi olarak yayına hazırlanmıştır. Makalemizde, 2014 yılında bölgede tespit etmiş olduğumuz eskiçağ merkezleri hakkında bilgi vereceğiz.

Araştırılan Arkeolojik Merkezler

Aktepe Höyüğü

Giresun ili, Alucra ilçesinin 4 km. batısında, 1656 m. rakımda yer almaktadır (Foto. 1). Höyük, Alucra-Kelkit-Köse karayolu üzerinde bir kavşak noktasında bulunmaktadır. Yaklaşık 70 m. yüksekliğe sahip olan höyük, ismini üzerinde bulunan beyaz kireç taşlarından almaktadır.

Höyüğün, doğu-batı uzunluğu 70 m. kuzey-güney genişliği 40 m.'dir. Höyüğün tepe noktasına kadar toprak kaymasını engellemek için taraçalandırma yapılmıştır.

Güney-batı yönünde uzayan höyüğün alt tarafında keramik parçalarına rastlanılmıştır. Höyükte, kaçak kazı izine rastlanılmıştır. Çalışmalarımız sırasında tespit edilen keramik verileri İlk Tunç ve Ortaçağ'a tarihlendirilmiştir (Kalmış, 2014, s. 64 vd.).

Aktepe Kalesi

Giresun ili, Alucra ilçesinin 4 km. batısında, Aktepe Mahallesi içerisinde bulunan Aktepe Kalesi, Alucra-Şebinkarahisar karayolunun sol tarafında yer almaktadır (Foto. 2). Gömütepe Höyüğü'nün 2 km. kuzeyinde bulunan Aktepe Kalesi'nin rakımı 1696 m.'dir. Kuzey-güney doğrultulu olan kale, ana kaya üzerine inşa edilmiştir. Büyük bir yapıya sahip olan Aktepe Kalesi'nin batı tarafında büyük bir uçurum yer almaktadır. Kalenin temeli, muhtemelen deprem ve diğer doğal afetler sebebiyle kaymıştır.

Kalede; açık, pürüzsüz keramik parçalarının yanında kaba, açkısız keramik parçalarına da rastlanılmıştır. Tespit ettiğimiz keramik verileri, İlk Tunç ve Ortaçağ'a tarihlendirilmiştir (Kalmış, 2014, s. 61).

Gömütepe Höyüğü

Giresun ili, Alucra ilçesi, Aktepe Mahallesiindeki Gömütepe Höyüğü, Alucra-Şebinkarahisar yol güzergâhında 1670 m. rakımda yer almaktadır (Foto. 3). Höyükte daha önce resmi izinli, altın arama amaçlı kazı yapıldığı bilinmektedir. Höyüğün birkaç yerinde büyük çaplı kazı yapılmasına rağmen herhangi bir arkeolojik veri bulunamamıştır. Yapılan kazı sırasında tahribata uğrayan höyükte keramik verisine rastlanmamıştır (Kalmış, 2014, s. 65).

Günügüzel Kalesi I

Giresun ili, Alucra ilçesinin 5 km. kuzeydoğusunda, Günügüzel Köyünün 500 m. güneydoğusunda bulunan Günügüzel Kalesi I, 1685 m. rakımda, zeminden 25 m. yükseklikte yer almaktadır (Foto. 4).

Kale, dar vadi yolları ve doğuya doğru açılan köylerle çevrilidir. Son derece stratejik bir noktada bulunan kale, Alucra'ya açılan kapıların kesişme noktasında yer almaktadır. Kalenin batı tarafından geçen yol, bölgenin diğer köylerle bağlantısını sağlamaktadır.

Günügüzel Kalesi I'de tespit edilen keramik verileri, Helenistik ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmiştir (Kalmış, 2014, s. 62 vd.).

Günügüzel Kalesi II

Giresun ili, Alucra ilçesinin 5 km. kuzeydoğusunda, Günügüzel Köyünün 650 m. güneydoğusunda ve Günügüzel Kalesi'nin ise 150 m. güneydoğusunda bulunan kalenin rakımı 1696 m. olarak tespit edilmiştir (Foto. 5). Kalenin güneydoğusunda kaçak kazı izleri mevcuttur.

Kalenin giriş kapısı, güneydoğuda tarafta yar almaktadır. Kalenin giriş kapısının duvar kalınlığı 2 m.'dir. Yaklaşık olarak 100 cm. ile 150 cm. arasında değişen çaplardaki taşlarla örülmüş olan sur duvar yapıları ve mimari kalıntılar doğuya doğru devam etmektedir (Kalmış, 2014, s. 63).

İğdecik Höyüğü

Giresun ili, Alucra ilçesinin yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda, 1737 m. rakımda yer almaktadır (Foto. 6).

Höyüğün genişliği 17 m. uzunluğu 16 m.'dir. Höyükte iş makinalarıyla gerçekleştirilen derinliği 8,5 m.'ye ulaşan kaçak kazı mevcuttur. Kaçak kazı alanının dışında, höyüğün etrafında Orman Genel Müdürlüğü tarafından ağaçlandırma amaçlı kuyular açılmıştır.

Höyük üzerinde çok sayıda keramik parçası bulunmaktadır. Keramiklerin, İlk Tunç, Demir ve Ortaçağ'a ait olduğu tespit edilmiştir (Kalmış, 2014, s. 65).

İkiztepe Tümülüsü I

Giresun ili, Alucra ilçesinin 2 km. doğusunda, 1676 m. rakımda yer almaktadır. İki tümülüs'ün yan yana olmasından dolayı buraya İkiztepe Tümülüsü'ü denilmiştir.

İkiztepe Tümülüsü'ü I, 70 m. uzunluğunda olup önceleri tek bir tepe halindeyken kaçak kazılar neticesinde iki ayrı tepe görünümü kazanmıştır. Bu tepeler arasındaki genişlik 20.6 m.'dir. Bu alan daha sonra ağaçlandırılarak kapatılmaya çalışılmıştır. Tümülüs'ün Roma ve Helen dönemine ait olabileceğini düşünmekteyiz (Kalmış, 2014, s. 63).

İkiztepe Tümülüsü II

Giresun ili, Alucra ilçesinin 2 km. doğusunda, İkiztepe Tümülüsü I'nın 100 m. batısında, 1629 m. rakımda yer almaktadır. Tümülüs, Alucra ilçesini her yönüyle kontrol altında tutan hâkim bir noktadaki tepe üzerinde kurulmuştur. Tümülüsün uzunluğu 34.60 m. genişliği ise 22 m. olup birinci tümülüstən daha küçüktür. Tümülüsler, mimari açıdan değerlendirildiğinde, Geç Demir Çağ ve Helen dönemlerine ait olabileceği düşünülmektedir (Kalmış, 2014, s. 64).

Sivritepe Tümülüsü

Giresun ili, Alucra ilçesinin 2 km. güneyinde, Kamışlı Köyü sınırları içerisinde yer alan Sivritepe Tümülüsü, 1795 m. rakımda, etrafı ormanlarla çevrili bir alanda bulunmaktadır. Tümülüs kuzey-güney doğrultuludur. Zeminden yüksekliği 14.60 m. genişliği 15 m. olan tümülüste 05.08.1992 yılında Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Giresun Müzesi tarafından bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu çalışma sonucu tümülüsün dromos kısmının ve bazı bölümlerinin tahribata uğradığı anlaşılmıştır. Ayrıca Tümülüs üzerinde çok sayıda kaçak kazı izine rastlanılmıştır.

Sivritepe Tümülüsü'nün kuzeyinde bulunan giriş, 1 m. genişlik ve 60 cm. yüksekliğe sahiptir. Günümüzde toprak kayması sonucu, girişin büyük bir kısmı kaybolmuş durumdadır. Ayrıca tümülüsün içerisinde bulunan mezar odası ve duvar kalıntıları oldukça sağlam bir şekilde ayakta durmaktadır (Kalmış, 2014, s. 64).

SONUÇ

Giresun ilinin iç kısımlarındaki önemli bir ilçe olan Alucra, hem coğrafi bakımdan hem de yerleşme bakımından Giresun iliyle çok büyük farklılıklar göstermektedir. Doğal ve coğrafi şartların da etkisiyle bölgede yeterli derecede tarihi ve arkeolojik araştırma yapılmamış, bu durum bölgenin Eskiçağ tarihinin aydınlatılması konusunda bir eksikliğe yol açmıştır.

Alucra'yı tarih boyunca önemli kılan özelliklerden biri, tarihi ticaret yollarına olan yakınlığıdır. Giresun'u İç Anadolu ve Doğu Anadolu'ya bağlayan Giresun-Şebinkarahisar yolu, ilçe merkezinden geçen önemli bir ticaret yoludur.

Arkeolojik merkezlerde define aramak amacıyla yapılan kaçak kazı izlerine hemen hemen tespit ettiğimiz bütün merkezlerde rastlamak mümkündür. Bu kaçak kazılar, ne yazık ki tarihi yapılara zarar vermekte ve bölgenin tarihi açısından önemli olan envanterlerin tahrip edilmesine sebep olmaktadır. Alucra ilçesinde bulunan İkiztepe ve Sivritepe Tümülüsleri, İğdecik Köyünde yer alan İğdecik Höyüğü, kaçak kazıların tarihi yerleşmelere verdiği zararın en önemli örneklerini teşkil etmektedirler. Bölge halkı ilçede, define aramak maksadıyla birçok kazının yapıldığını ve daha pek çok yerleşim yerinin de bu kaçak kazılarla yok edildiğini belirtmektedirler. Nitekim bölgede yaptığımız çalışmalarda tespit ettiğimiz merkezlerde bulunan kaçak kazı izleri bu durumu doğrular niteliktedir.

Alucra'da tespit ettiğimiz arkeolojik merkezler, önemli yol ağlarını, tarım arazilerini ve su kaynaklarını kontrol altında tutan, stratejik konumda yer almaktadır.

Yüzey araştırması neticesinde tespit edilen merkezlerde bulunan keramikler, ilçenin tarihi için oldukça önemlidir. İlk Tunç, Demir, Helenistik ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirdiğimiz keramikler, bölgenin zengin bir tarihi geçmişe sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Akın, R. (1995). *Yeşil Giresun ve şirin ilçeleri*, İstanbul.
- Bekdemir, Ü. (2000). *Giresun kent coğrafyası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cavaignac, E. (1931). L'extension de la zone Gasgas a l'ouest, *RHA* 4, Paris.
- Cornelius, F. (1958). Zur Hethitischen geographie; Die nachbarn des Hethiterreiches, *RHA* 16, Paris, 1-17.
- Durmuş, İ. (1997). Anadolu'da Kimmerler ve İskitler, *Belleten* LXI-231, Ankara, 273-286.
- Fatsa, M. (2010). *XV. ve XVI. yüzyıllarda Giresun sosyal ve ekonomik hayat*, Ankara.
- Forrer, E. (1921). Ausbeute aus den Boğazköi-inschriften, *MDOG*/61.
- Forrer, E. (1931). Hajasa-Azzi, *Caucasica* IX, Leipzig, 1-24.
- Friedrich, J. (1930). Staatsverträge des Hatti-reiches in Hethitischer sprache, *MVAeG* 34/1, Leipzig, 103-161.
- Giresun il çevre durum raporu*, Giresun, 2004.
- Giresun kent kültürü*, Ankara, 2008.
- Goetze, A. (1924). Kleinnasien zur Hethiterzeit, *OA* I, Heidelberg.

- Goetze, A. (1928). Das Hethiter-reich, *AO* 27/2, 24-45.
- Goetze, A. (1930). Bemerkungen zu dem Hethitischen text, *RHA* I, 18-30.
- Goetze, A. (1957). *Kleinasien kltr-geschichte des alten orientes* III, Mnchen.
- Goetze, A. (1975). Anatolia from Shuppiluliumash to the Egyptian war of Muwatallish, *CAH* II/2, Chambridge, 117-129.
- Grn, K. (1981). *Trkler ve Trk devletleri tarihi*, stanbul.
- Hrozny, B. (1947). *Ancient history of western Asia, India and Crete*, Prag.
- Kalm, G. (2014). *Alucra'da tarihi ve arkeolojik aratırmalar*, (Yayımlanmam Yksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatrk niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit.
- Karaibrahimo, S. (1969). *Giresun btn ynleri ve kazaları ile*, Ankara.
- Mayer, L. A.- J. Garstang, (1923). *Index of Hittite names*, London.
- Mayer, L. A.- J. Garstang, (1925). Kizzuwatna and other Hittite states, *JEA* XI, London.
- Meyer, E. (1954). Die ltesten geschichtlichen vlker und kulturen bis zum sechzehnten jahrhundert, nachtrag: ltere chronologie Babloniens, Assyriens und gyptens I/II, Stuttgart.
- Mderriso, A. (1986). *Trk devletleri tarihi (Etnolojik Bir Deneme)*, Ankara.
- zdemir, G. (2009). *Alura (Giresun) yresindeki kaya sevlerinin duraylılıının kinematik analizi ve yapısal yaklaım*, (Basılmam Yksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet niversitesi Fen Bilimleri Enstit.
- zdemir, . (2012). *Alucra ile merkezinin corafi etd*, (Yayımlanmam Yksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatrk niversitesi Sosyal Bilimler Enstit.
- zmenli, M. (2013). *Giresun tarihi (Eskia'dan Ortaa'ın sonuna kadar)*, Erzurum.
- Pehlivan, M. (1991). *Hayaa (M.. XV-XII. yzyıllarda Kuzeydou Anadolu)*, Erzurum.
- Tarhan, M. T. (1976). Eskia'da Kimmerler problemi, *TTK* VIII/I, Ankara, 354-369.
- Tarhan, M. T. (1983). Eski Anadolu tarihinde Kimmerler, *AST* I, stanbul, 109-120.
- Tellio, . (2004). *Osmanlı hkimiyetine kadar Dou Karadeniz'de Trkler*, Trabzon.
- Zengin, N. (2010). *Giresun ili alucra yresi saf ve kark sarıam meerelerinde bazı toprak zelliklerinin belirlenmesi*, (Yayımlanmam Yksek Lisans Tezi), Artvin: Artvin oruh niversitesi Fen Bilimleri Enstit.

EKLER
FOTOĞRAFLAR

Foto. 1. Aktepe Höyüğü

Foto. 2. Aktepe Kalesi

Foto. 3. Gömütepe Höyüğü

Foto. 4. Günügüzel Kalesi I

Foto. 5. Günügüzel Kalesi II

Foto. 6. İğdecik Höyüğü